

Εισήγηση

Σεβ. Μητροπολίτου Ύδρας, Σπετσών & Αιγίνης κ. ΕΦΡΑΙΜ
ένωπιον τῆς ἐκτάκτου Συνόδου Ἱεραρχίας τῆς 27^{ης} Ἰουνίου 2017

Μακαριώτατε,

Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Ἀδελφοί,

Σύμφωνα μέ τήν ἡμερήσια διάταξη καλοῦμαι νά σᾶς ἐνημερώσω περί τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ διαλόγου τῆς ἐπιτροπῆς μας μετά τοῦ Ι.Ε.Π. σχετικῶς μέ τήν βελτίωσιν τῶν Νέων Προγραμμάτων Σπουδῶν Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυκείου.

Στό διάλογο προσήλθαμε ἔχοντας ὁδηγό τήν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς ἐκτάκτου Ἱεραρχίας τῆς 09.03.2017.

Πρέπει ἐδῶ ἐξ ἀρχῆς νά δεχθοῦμε ὅτι διάλογος, μεταξύ Ἐκκλησίας καί Πολιτείας γιά τήν διδακτέα ὕλη τῶν θρησκευτικῶν στήν ἐκπαίδευση ἔγινε γιά πρώτη φορά. Καί μάλιστα ἐτονίσθη ὅτι ἡ Ἐκκλησία συναποφασίζει μέ τήν Πολιτεία διά θέματα ἀφορῶντα εἰς αὐτήν, ὡς τοῦτο ἀπορρέει ἐκ τοῦ Συντάγματος καί τοῦ Καταστατικοῦ αὐτῆς Χάρτου (Ν. 590/1977). Τοῦτο πλέον ἀποτελεῖ ἕνα κεκτημένο γιά τήν Ἐκκλησία μας.

Ἐγιναν ἐν συνόλῳ ἕξ (6) πολύωρες συναντήσεις. Διεξήλθομεν γραμμῆ-γραμμῆ ὅλο τό Πρόγραμμα Σπουδῶν. Εἰς ὅλας τάς συναντήσεις κρατήθηκαν πρακτικά, τά ὅποια καταθέσαμε εἰς τήν Δ.Ι.Σ. πρὸς ἐνημέρωσιν ὅλων τῶν Σεβ. Ἱεραρχῶν.

Κατά τήν διεξαγωγήν τοῦ Διαλόγου, ἡ Ἐπιτροπή ἐπέμεινε εἰς τήν βάσιν τῶν τριῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν, ἥτοι: α) τῆς ὑποχρεωτικότητος τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, β) τῆς διατηρήσεως τῶν ὥρῶν διδασκαλίας αὐτοῦ, καί γ) τῆς διασφαλίσεως τοῦ Ὁρθοδόξου Προσανατολισμοῦ αὐτοῦ, ὅπως καί εἰς τήν διατήρησιν τοῦ ὑφισταμένου νομικοῦ καί θεσμικοῦ πλαισίου τοῦ Μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, καθὼς καί τῆς ὀνομασίας «Θρησκευτικά».

Ἐπῆρξαν ρητές διαβεβαιώσεις τόσον τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, ὅσον καί τοῦ Προέδρου τοῦ ΙΕΠ, σέ ὅλες τίς συναντήσεις, ὅτι δέν ὑφίσταται κανένα ζήτημα ὡς πρὸς τήν ὑποχρεωτικότητα τοῦ ΜτΘ, τίς ὥρες διδασκαλίας του καί τήν ὀνομασία του, ἐνῶ θά παραμείνει στὸν κορμό τῶν μαθημάτων στήν Β' καί Γ' Λυκείου, χωρὶς νά γίνῃ ἐπιλεγόμενο.

Ὁ Ὁρθόδοξος Προσανατολισμός αὐτοῦ καταδεικνύεται, κατά τήν γνώμην μας, καί μετά τίς γενόμενες ἀλλαγές καί τροποποιήσεις τόσον στό Πρόγραμμα Σπουδῶν, ὅσον καί κυρίως στοὺς Φακέλους Μαθητοῦ, τοὺς ὁποίους ἐξετάσαμε ἅμα τῇ δημοσιεύσει αὐτῶν καί διεπιστώσαμεν ὅτι ἡ διαμόρφωσις των ἔλαβε ὑπ' ὄψιν τόν διάλογον (παραδείγματα παρουσιάζονται ἐν συνεχείᾳ), ἀφοῦ, πλέον, σέ ὅλα τά κεφάλαια τίθεται μέ σαφήνεια ἡ σωτηριολογικὴ διάστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ παρουσιάζεται ἡ ὀρθόδοξος κοσμολογία καί ἀνθρωπολογία καί

καταδεικνύεται ή τεραστία συμβολή της ορθοδόξου πίστεως στην Τέχνη και τόν Πολιτισμό.

Συμφώνως προς την Απόφασιν της σεπτής Ιεραρχίας, απεφύγαμε «οίαν-δήποτε έμπλοκή εις ιδεολογικάς έριδας είτε μεταξύ θεολόγων είτε μεταξύ πολιτικών ομάδων είτε μεταξύ ομάδων πολιτών», παρά τό γεγονός ότι προεκλήθημεν και έκατηγορήθημεν, και μάλιστα έντόνως υπό τινων, δι' αυτήν την προσήλωσίν μας εις την Απόφασιν της σεπτής Ιεραρχίας.

Αν και «αναγνωρίζομεν ότι ή έποχή των άμιγώς θρησκευτικών κοινωνιών και ένθων ήδη παρέρχεται», όπως μέ σαφήνεια διετύπωσε εις τίς θέσεις Της ή Σεπτή Ιεραρχία, έν τούτοις, έζητήσαμε τά θρησκευολογικά στοιχεία νά έλαχιστοποιηθούν στην Πρωτοβάθμια Έκπαίδευση, ώστε νά αποκλεισθ ή κίνδυνος της θρησκευτικής συγχύσεως και του συγκρητισμού, τονίζοντας ταυτοχρόνως ότι δέν είναι τόσο ή ποσόστοση (πόσο τοίς εκατό ορθόδοξα είναι τά νέα ΠΣ, διότι αν τά μετρούσαμε μέ ένα τόσο απλοϊκό τρόπο δέν θά υπήρχε ζήτημα, αφού στό μέν Δημοτικό τά Βασικά Θέματα μέ όμολογιακό περιεχόμενο φθάνουν τό 82,4% -μέ 10,1% διομολογιακές αναφορές- (στους Φακέλους το ποσοστό φθάνει το 90%, κατά την άποψη των λαϊκών μελών της Έπιτροπής μας) και τά Βασικά Θέματα μέ θρησκευολογικό περιεχόμενο, μόλις τό 17,6%, στό δέ Γυμνάσιο τά Βασικά Θέματα μέ άμιγώς όμολογιακό περιεχόμενο τό 74,2% -με 19,5 διομολογιακές αναφορές- και τά Βασικά Θέματα μέ θρησκευολογικό περιεχόμενο τό 25,8%), αλλά κυρίως ή έκφραση, ως ένας τρόπος χρήσεως μιās συγκεκριμένης όρολογίας στά Προγράμματα Σπουδών (π.χ. ό “μετανάστης” Χριστός) και ό υπάρχων θρησκευτικός συγκρητισμός σέ κάποια κείμενα (π.χ. Θεός, Άλλάχ, Βούδας κ.ο.κ. σέ ίση βάση), μέ τόν όποιον δέν ξεκαθαρίζεται ή διαφοροποίηση μεταξύ των θρησκειών και δέν επιτρέπεται σ' ένα παιδί νά ξεκαθαρίσει αυτά τά ζητήματα, άπεναντίας επιτείνεται ή σύγχυσή του.

Επίσης, παρεκαλέσαμεν νά υπάρξει ιδιαίτερη προσοχή ως προς τό διαθρησκειακό περιεχόμενο του μαθήματος, αλλά και του ύλικού (φωτογραφίες συναντήσεων, συμπροσευχών κ.λπ.), τά όποια μπορούν νά προκαλέσουν σύγχυση στους μαθητές, εάν δέν δοθούν και δέν έξηγηθούν μέ τόν κατάλληλο τρόπο από τους διδάσκοντες. Θεωρούμε ότι, μέσω του διεξαχθέντος Διαλόγου, τά περισσότερα από αυτά διορθώθηκαν, ιδίως στό Δημοτικό και Γυμνάσιο, όπως φαίνεται και στίς συνημμένες παρατηρήσεις, πλήν μιās ή δυο φωτογραφιών στην ΣΤ' Δημοτικού, οι όποιες δέν άφορούν «συμπροσευχή», αλλά δεήσεις στην Μυτιλήνη υπέρ των άπολεσθέντων προσφύγων, οι όποιες δέν έγιναν από κοινού, αλλά διεδέχθησαν ή μία την άλλη (βλ. Φ.Μ. σελ. 123).

Επίσης, μετά από σχετική έπιστολή του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπάκτου κ. Ιεροθέου προς την Ιεράν Σύνοδον, μόλις την προηγούμενην εβδομάδα, περί της υπάρξεως φωτογραφιών καθηρημένου τέως κληρικού σέ λειτουργικές στιγμές, επικοινωνήσαμε άμέσως μέ τους υπευθύνους και οι φωτογραφίες άμέσως άντικατεστάθησαν.

Ως προς τίς γενικές παρατηρήσεις της Ι. Συνόδου επί των νέων Προγραμμάτων και της «φιλοσοφίας» αυτών, καταθέτομεν, έν συνεχεία προς

τήν Σεπτήν Ίεραρχίαν, τό σχετικόν κείμενον - ἀπάντησιν τῶν Συντακτῶν τῶν νέων ΠΣ, τά ὁποῖα παρέχουν κατάλληλες ἐξηγήσεις καί διευκρινήσεις καί «ἐκάλυψαν» τίς θέσεις μας.

Δέν παραλείπουμε νά τονίσουμε ὅτι τόν οὐσιαστικότερο ρόλο γιά τήν ἐπιτυχία ἤ μή τῶν ὁποίων Προγραμμάτων Σπουδῶν καί τοῦ ὁποίου μαθήματος, ἔχει ὁ ἐμπνευσμένος διδάσκων. Γι' αὐτό καί χρειάζεται ἡ Πολιτεία νά συνδράμει μέ κάθε τρόπο στό ἔργο τῶν διδασκάλων καί τῶν θεολόγων καθηγητῶν στά σχολεῖα, δι' ἐπιμορφωτικῶν σεμιναρίων καί ὑλικοτεχνικῆς ὑποδομῆς. Ἐτσι θά ἀξιοποιηθοῦν καταλλήλως τά παιδαγωγικά καί μεθοδολογικά στοιχεῖα τῶν νέων ΠΣ, τά ὁποῖα καθιστοῦν ἐλκυστικότερο τό μάθημα, διά τῆς ἐνεργοῦς δημιουργικῆς ἐμπλοκῆς ὅλων τῶν μαθητῶν στή διδακτική διαδικασία, μέσῳ νέων διδακτικῶν μεθόδων, ἡ ἐπιτυχία τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀνάπτυξη καί παρουσίαση ἐκ μέρους τοῦ διδάσκοντος.

Καθ' ὅλην τήν διάρκεια τοῦ διαλόγου ἐπιμόνως ζητήσαμε οἱ ὁποῖες διορθώσεις καί ἀλλαγές γίνουν, νά ἀποτυπωθοῦν σέ καινούργια Ὑπουργική Απόφαση, καταργουμένων τῶν Ὑπουργικῶν Αποφάσεων τοῦ προηγουμένου Ὑπουργοῦ Παιδείας.

Ὅλοι πλέον γνωρίζομεν ὅτι ἤδη δημοσιεύτηκαν τά νέα Φ.Ε.Κ. (Φ.Ε.Κ. 2104 τ. Β' /19.06.2017) διά τό Πρόγραμμα Σπουδῶν Δημοτικοῦ -Γυμνασίου καί τό (Φ.Ε.Κ. 2105 τ. Β' /19.06.2017) διά τό Πρόγραμμα Σπουδῶν τοῦ Γενικοῦ καί Ἐπαγγελματικοῦ Λυκείου μέ τήν ρητή ἀναγραφή ὅτι ἡ προηγούμενη Ὑπουργική Απόφασις (Φ.Ε.Κ. 2906 τ.Β'/13.09.2016 & Φ.Ε.Κ. 2920 τ. Β' /13.09.2016) **κ α τ α ρ γ ε ῖ τ α ι .**

Θά ἤθελα ἐδῶ νά σημειώσω τό καλό κλίμα, τό προσηνές καί εὐγενές τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, τῶν μελῶν τοῦ Ι.Ε.Π., ἀλλά καί τήν συμβολήν τοῦ Γ. Γ. Θρησκευμάτων κ. Γ. Καλαντζή.

Ἐν συνεχείᾳ σᾶς παρουσιάζω ὅλες τίς τροποποιήσεις καί ἀλλαγές, οἱ ὁποῖες ἔγιναν δεκτές, ἐνῶ ἔχει ἐξετασθεῖ ἐάν αὐτές ἔχουν ἐνσωματωθεῖ καί στούς Φακέλους Μαθητοῦ, οἱ ὁποῖοι ἤδη ἀναρτήθηκαν καί εἶναι γνωστοί σέ ὅλους.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Α' Κύκλος (Γ' & Δ' τάξη Δημοτικού)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ

Γ' Δημοτικοῦ

Θεματική ἐνότητα 2

α) Ἡ ἀπόπειρα ἀναφορᾶς κοινῶν στοιχείων ἀπό διάφορες θρησκευτικές παραδόσεις εἶναι ἀρκετά συσσωρευτική καί μή δομική, μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργεῖ σύγχυση.

Ἀφαιρέθηκαν ὅσα ἀφοροῦσαν ἄλλες θρησκεῖες καί παρέμειναν μαζί μέ τόν Χριστιανισμό καί οἱ ἄλλες δύο μονοθεϊστικές ἀβρααμικές θρησκεῖες (Ίουδαϊσμός

καί 'Ισλάμ), ἐνῶ, ὅπως θά φανεῖ καί στίς διορθώσεις, στό ἐπισυναπτόμενο Παράρτημα, ἔγιναν καί περαιτέρω τροποποιήσεις.

β) Ἡ προβολή τῆς ἐορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς μέ σκοπό τήν ἀνάδειξη σεβασμοῦ πρός τά παιδιά, μαζί μέ μία μεγάλη καί διευρυμένη θεματολογία, εἶναι ἀνεπιτυχής.

Διορθώθηκε ἡ σχετική ἀναφορά σύμφωνα μέ τίς παρατηρήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς μας.

γ) Ἡ ἐννοια τοῦ «συμβόλου» εἶναι ἀρκετά δύσκολη ὡς πρός τήν κατανόησή του ἀπό τόν μαθητή τῆς Γ' Δημοτικοῦ.

Τά Σύμβολα τῶν ἄλλων θρησκειῶν μεταφέρθηκαν στήν ΣΤ' Δημοτικοῦ καί, μάλιστα, ἀναφέρονται ἐπιγραμματικά. Δέν ἔχουμε εἰς βάθος ἐξέταση, ἀλλά ἐπιφανειακή ἀναφορά συμβόλων.

Στήν Γ' καί Δ' Δημοτικοῦ μέ ποσοστό 8% ἔχουμε ἀναφορά σέ ἀβρααμικές παραδόσεις, στήν Ε' καί ΣΤ' Δημοτικοῦ παρέχονται στοιχειώδεις πληροφορίες ἀπό Ἀνατολικές παραδόσεις (Ἰνδουισμό – Βουδισμό), ἐνῶ ἡ διαχείριση τοῦ ζητήματος τῶν θρησκειῶν στό Δημοτικό γίνεται στή βάση τῆς ἀπλῆς πληροφόρησης, ἐνῶ ἡ εἰς βάθος ἐξέταση γίνεται σέ μεγαλύτερες τάξεις, ὅπως φαίνεται καί ἀπό τούς Φακέλλους Μαθητοῦ.

Δ' Δημοτικοῦ

Θεματικές ἐνότητες 1, 4, 5, 6, 7

Οἱ παρούσες ἐνότητες εἶναι ἀρκετά δύσκολες πρός κατανόηση ἀπό τούς μαθητές τῆς Δ' τάξης τοῦ Δημοτικοῦ γιατί περιέχουν παράλληλες ἀναφορές καί θεωρήσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάλυση καί προσέγγιση, ἀπαιτοῦν ἀρκετή ὠριμότητα τόσο ἀπό τόν διδάσκοντα, ὅσο καί ἀπό τόν διδασκόμενο.

Ἐπιπλέον οἱ παράλληλες «ἐννοιες», οἱ «κοινές ἐννοιες», οἱ «ἱερές τελετές», οἱ «ἱερές πορεῖες», οἱ «ἱεροί τόποι», τά «ἱερά βιβλία» καί ἡ γενική ἐννοια «ἅγιος», ὁδηγοῦν σέ μία φαινομενολογική ταύτιση, σύγκλιση ἢ θεματική σύγκριση ἐνῶ ἡ θρησκευολογική τους διάκριση ἀπαιτεῖ ἀρκετές προϋποθέσεις καί ἀπαιτήσεις ἀπό τόν διδάσκοντα, προκειμένου νά μήν ὁδηγηθοῦν οἱ μαθητές σέ μία ἰσοπεδωτική καί συγκρητιστική θεώρηση ὅλων αὐτῶν τῶν «κοινῶν ἐννοιῶν».

Θεματική ἐνότητα 3

Μέ τήν παρούσα ἐνότητα θά μπορούσε νά συνεχιστεῖ τό ἐκπαιδευτικό ὕλικό τῆς θεματικῆς ἐνότητας 2, τῆς Γ' Δημοτικοῦ καί ὅπωςδήποτε ἀνεξάρτητα ἀπό τό ὑπόδειγμα τῆς ἐορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς.

Θεματικές ἐνότητες 4, 6, 7

Παρουσιάζουν μία διαθρησκευτική προσέγγιση τοῦ βαπτίσματος, τῶν ἱερῶν προσώπων καί τῶν ἱερῶν βιβλίων. Καί γι' αὐτές τίς θεματικές ἐνότητες, ἀφ' ἐνός ἀπαιτεῖται ἕνας κατηρτισμένος παιδαγωγικά διδάσκων, ὁ ὁποῖος θά βρεῖ τό μέσο νά παρουσιάσει στούς μαθητές τόν τρόπο τῆς διάκρισης, χωρίς νά ἀναχθοῦν σέ πιθανές ὁμοιότητες, παραλληλισμούς ἢ ἰσοδύναμα.

Ἀφ' ἐτέρου δέν δίνουν τή δυνατότητα στούς μαθητές νά κατανοήσουν τή σημασία, τή θέση καί τήν ἀξία τους, καί νά ἀναδείξουν μέσα ἀπό τήν παράλληλη μελέτη τους τίς διαφορές καί διακρίσεις. Ὁ μαθητής ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὅλα τά

παράλληλα είναι ίδια και μόνο ως προς το λειτουργικό ή φαινομενολογικό φαίνεσθαι διαφέρουν.

Έγιναν οι κατάλληλες διορθώσεις και τροποποιήσεις και, κατ' ούσίαν, όπως φαίνεται και στο Παράρτημα, στην αναλυτική παρουσίαση των αλλαγών και διορθώσεων στις Θεματικές Ενότητες, ιδίως στα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα των ΘΕ 4 και 5, όσα έζητήσαμε έγιναν αποδεκτά.

Β' Κύκλος (Ε' & ΣΤ' τάξη Δημοτικού)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ

Ε' Δημοτικού

Θεματικές ενότητες 1, 2, 3

Αρκετά δύσκολες έννοιολογικά ως προς το θεματικό τους περιεχόμενο. Δύσκολα ο διδάσκων θα αναδείξει τη διάκριση, εάν μπορέσει. Με αντίστοιχη ευκολία ο μαθητής θα οδηγηθεί στη συγκρητιστική ταύτιση.

Ίσως οι θεματικές ενότητες αυτές μετακινηθούν στην ύλη του Λυκείου με αρκετή επεξεργασία ακόμη.

Όπως φαίνεται και στο Παράρτημα, έγιναν οι ανάλογες τροποποιήσεις προς τόν σκοπό της αποφυγής του θρησκευτικού συγκρητισμού (βλ. τὰ Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα της ΘΕ1), ενώ και στον Φ. Μαθητού, φαίνεται ότι οι όποιες θρησκευσιολογικές αναφορές είναι επιγραμματικές.

Θεματική ένότητα 5

Θά μπορούσε να αποτελέσει εισαγωγική ένότητα στην ΣΤ' Δημοτικού, επειδή είναι μετέωρη θεματικά ως προς το όλο περιεχόμενο της.

Οι Συντάκτες των νέων ΠΣ θεωρούν ότι αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης Ενότητας, ή όποια όμιλεϊ περί των Προφητών και τουτο για να καταδειχθεί ότι τό κήρυγμα των Προφητών και ή ΠΔ όλόκληρη είναι όχι κτήματα του ιουδαϊσμού, αλλά της Έκκλησίας, για την ένταξη στην Όποια προετοιμάζουν τούς ανθρώπους, αλλά εξακολουθούν να έχουν επικαιρότητα και διαχρονικότητα.

ΣΤ' Δημοτικού

Θεματική ένότητα 5

Η θεματική με τίτλο: «Διαφορετικές παραδόσεις, κοινή συνείδηση», θέλει αρκετή γνώση και δουλειά από μέρους του διδάσκοντα, γιατί δημιουργείται από την ανάγνωση του περιεχόμενου ή εντύπωση ότι αν και υφίσταται, και μπορεί να υφίσταται συνεχώς μία διαφορετική θρησκευτική παράδοση, αυτή ή διαφορετικότητα δεν συνεπάγεται διαφοροποίηση αλλά αντίθετα δημιουργεί κοινή εκκλησιαστική ή θρησκευτική (αδιάφορο αυτό) συνείδηση!!! Μία τέτοιου είδους σύγκλιση είναι αρκετά δύσκολη και για τόν διδάσκοντα, ώστε να την εκθέσει και να την αναλύσει, και για τόν διδασκόμενο ώστε να την κατανοήσει.

Ίσως ή ένότητα αυτή μετακινηθεί στο Γυμνάσιο και μάλιστα υπό την όπτική προσέγγιση της «ένότητας και της ετερότητας - διαφορετικότητας», στο επίπεδο της «συνείδησης» (άλλος ένας όρος αρκετά δύσκολος και δυσερμήνευτος), με αρκετή ανάλυση και επεξεργασία.

Ἡ παρατήρηση τῆς Ἱ. Συνόδου ἔγινε ἀποδεκτὴ καί, ἔτσι, τροποποιήθηκε ἡ ΘΕ σέ «**Διαφορετικές παραδόσεις, αναζήτηση της κοινῆς πίστεως**», ὥστε νά μὴν δημιουργεῖται σύγχυση στὸν μαθητὴ καί στὸν διδάσκοντα, περὶ «κοινῆς θρησκευτικῆς συνείδησης».

Παράλληλα, στὸν Φ. Μαθητοῦ (σελ. 100-102), ἔγινε ἡ παραπάνω τροποποίηση καί, ἔτσι, παρουσιάζονται ἐπιγραμματικά κάποιες διαφορές τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ ἄλλες θρησκευτικές παραδόσεις, ὡς πρὸς τὸ Βάπτισμα, τὴν Θεία Εὐχαριστία κ.λπ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Α' Γυμνασίου

ΑΠΟΦΑΣΗ Ι.Σ.Ι. Ἡ θεματικὴ ἐνότητα: «Ἰουδαϊσμός - Ἰσλάμ – Θρησκευτικές ἀναζητήσεις καί ἐμπειρίες τῆς μακρινῆς Ἀνατολῆς», θεωροῦμε ὅτι θά πρέπει νά ἐνταχθεῖ στήν ὕλη τοῦ Λυκείου ἐπειδὴ στίς τάξεις τοῦ Λυκείου οἱ μαθητές ἔχουν πλέον μιὰ σχετικὴ ὠριμότητα κατανόησης τῆς πολυπλοκότητος τοῦ θρησκευτικοῦ γεγονότος καί τῆς θρησκευτικῆς φαινομενολογίας.

Στὸ Λύκειο δηλαδή εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθεῖ μιὰ γνωσιολογικὴ κατανόηση τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ σέ σχέση πρὸς τὴ Παλαιὰ Διαθήκη, ὡς γενεσιουργὸς αἰτία τῆς σχέσης Χριστιανισμοῦ καί Ἰουδαϊσμοῦ, καί τοῦ Ἰσλάμ, ὑπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς ἀξιολογικῆς θεώρησης καί σέ σχέση πάντοτε πρὸς τὸ πολιτιστικὸ περιβάλλον συνάντησης τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ τὸ Ἰσλάμ.

Εἶναι ἡ μόνη ἀπὸ τίς παρατηρήσεις τῆς Ἱ. Συνόδου, ἡ ὁποία δέν ἔγινε δεκτὴ ἐξ' ὀλοκλήρου, διότι, ὅπως μᾶς ἐξηγήθηκε κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Διαλόγου, θρησκευτικὰ στοιχεῖα δέν μποροῦν νά παρέχονται μόνο στήν Β' Λυκείου, γιατί πρέπει νά παρέχονται στὰ πλαίσια τῆς υποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης (ἕως Γ' Γυμνασίου) καί ἔτσι, ἔχουμε στοιχειώδη πληροφόρηση στό Δημοτικὸ καί πιὸ ἀναλυτικὴ στό Γυμνάσιο.

Ἐπὶ πλέον, στὸν προβληματισμό ὁ ὁποῖος ἐτέθη ὡς πρὸς τὸ ἂν οἱ συγκεκριμένες ἀναφορές μποροῦν νά δημιουργήσουν σύγχυση στὰ παιδιὰ αὐτῆς τῆς ἡλικίας, οἱ συντάκτες τῶν ΠΣ ἐπεσήμαναν ὅτι, ὡς πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμό, καί στὰ παλαιὰ ΠΣ ὑπῆρχε ἡ ἐν λόγω προσέγγιση, καί μάλιστα στό Δημοτικὸ, ἐνῶ τώρα ἔρχεται στό Γυμνάσιο καί, ἀκόμη, ὅτι μπροστά στὸν λανθασμένο ἐλληνοκεντρισμό πού προβάλλεται ἀπὸ ἀντισημιτικὸ μένος, πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι ἡ ΠΔ ἀποτελεῖ κείμενο καί παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅπως καταγράφεται, ὅμως, πιὸ κάτω, ἄλλαξαν λέξεις καί ὅροι, ὥστε τὰ ζητήματα νά γίνουν πιὸ σαφῆ στὸς ἐκπαιδευτικούς καί μαθητές (π.χ. ὁ ὅρος «σπάργανα» στὴ σχέση χριστιανισμοῦ-ἰουδαϊσμοῦ).

Ὡς πρὸς τὴν «Μακρινὴ Ἀνατολή», ἐπισημάνθηκε ἀπὸ τοὺς Συντάκτες τῶν ΠΣ ὅτι τὰ παιδιὰ ἔχουν προσλαμβάνουσες μέσα στήν καθημερινότητά τους καί πρέπει νά θιγοῦν ἀπὸ τὸν θεολόγο μέ σωστό τρόπο καί νά ξεκαθαρίσουν στό χῶρο τοῦ Σχολείου καί ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο μάθημα, πού εἶναι τὰ θρησκευτικά (π.χ. ἡ γιόγκα, νά δηλωθεῖ μέ σαφήνεια ὅτι δέν εἶναι γυμναστική, ἀλλὰ θρησκευτικὴ πρακτική). Ἐπίσης, ἐπισημάνθηκε ὅτι δέν ὑφίσταται καθόλου «θεολογία» τῶν ἄλλων θρησκευμάτων καί ὅτι, ἐπὶ πλέον, τὸ ζήτημα πρέπει νά ἐξετασθεῖ σέ σχέση καί μέ συναφεῖς πληροφορίες πού παρέχονται καί σέ ἄλλα μαθήματα αὐτῆς τῆς τάξης (π.χ. στὴ Γεωγραφία γίνεται λόγος γιὰ τὴν «Ἀπὸ Ἀνατολή».

Β' Γυμνασίου

ΑΠΟΦΑΣΗ Ι.Σ.Ι. Απαιτείται μιά προσεκτικότερη προσέγγιση της Οργάνωσης της Εκκλησίας στον ιστορικό χρόνο, καί της ανάλυσης λειτουργίας των εκκλησιαστικών θεσμών και δομών, χωρίς την παράλληλη ιστορική αναφορά άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων και λειτουργίας των θεμάτων και δομών αυτών.

Η παρατήρηση έγινε δεκτή, αφού όλα τα παραπάνω διορθώθηκαν, ενώ στους Φ. Μαθητού τα γεγονότα και τα πρόσωπα ξεκαθαρίζονται, όπως και τα της σχέσεως δομών κλπ. άλλων θρησκειών.

Αξίζει να σημειωθεί, για την περιγραφή του κλίματος στο οποίο διεξήχθη ο διάλογος, ότι όταν μάς έδειξαν άτύπως στον προβολέα κάποιες σελίδες από τους προετοιμαζομένους τότε Φακέλλους Μαθητού, στην ΘΕ 5 Διάσπαση και αντιπαλότητα στίς Θρησκεῖες, iv. Τό αίτημα τῶν Θρησκειῶν γιά εἰρήνη καί καταλλαγή ὑπῆρχαν φωτογραφίες μέ συμπροσευχές θρησκευτικῶν ἡγετῶν, τίς ὁποῖες ἐπισημάναμε ὅτι μποροῦν νά δημιουργήσουν ζήτημα καί νά ἀποτελέσουν ἀφορμή ἐπικρίσεων ἐκ μέρους τινῶν. Οἱ συγκεκριμένες φωτογραφίες, ὅπως διεπιστώσαμε, μετά τήν ἀνάρτηση τῶν Φακέλων στο Διαδίκτυο ἔχουν ἀντικατασταθεῖ μέ σχέδια ἢ ἀπλή ζωγραφική, ἀπόδειξη ὅτι ὁ διεξαχθεῖς διάλογος ἦταν ὄντως διάλογος καταλλαγῆς καί ὑπῆρχε καλή διάθεση ἐκ μέρους ὅλων.

Γ' Γυμνασίου

Θεματικές ἐνότητες 2, 3

Οἱ παρούσες δύο ἐνότητες ἀπαιτοῦν μεγάλη προσοχή τόσο ὡς πρός τή διατύπωση, ὅσο καί ὡς πρός τή δομή καί παρουσίαση τοῦ περιεχομένου τους. Τό διαθρησκευτικό περιεχόμενο, δέν ἐπιτρέπει στόν μαθητή νά κάνει συγκρίσεις θετικές ἢ ἀρνητικές, ἀπλᾶ τόν θέτει ἐμπρός στό «φαινόμενο» τῶν θρησκευτικῶν ἐορτῶν μέ προφανές ἀποτέλεσμα τή σύγχυση.

Η παρούσα πρόταση έγινε κατά βάσιν ἀποδεκτή ἀπό τοὺς Συντάκτες καί οἱ διευκρινίσεις πέρασαν στους Φ. Μαθητοῦ (ΘΕ 2, σελ. 32 κ.ἐ. καί ΘΕ 3 σελ. 56 κ.ἐ.).

Θεματική ἐνότητα 7

Ελλειμματική ὡς πρός τό θέμα τῆς νηστείας, ὅπου ἐμφανίζεται ὡς μία διαδικασία ἀποχῆς ἀπό τίς τροφές, χωρίς καμμία ἄλλη ἀναφορά συγκεκριμένη γιά τόν ὀλιστικό σκοπό τῆς νηστείας, ὡς ἄσκησης καί στέρησης.

Προφανῶς έγινε ἀποδεκτή ἡ παρατήρηση τῆς Ἱ. Συνόδου, διότι τό ζήτημα τῆς Νηστείας δέν ὑπάρχει στήν ΘΕ καί ἔχει μεταφερθεῖ ἄλλοῦ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΛΥΚΕΙΟΥ

Οἱ παρατηρήσεις καί οἱ θέσεις τῆς Ἱ. Συνόδου, ἐπὶ τοῦ ΠΣ Λυκείου, ἀφοροῦν κυρίως τὰ προτεινόμενα ὑλικά καί τίς δραστηριότητες (γί' αὐτό καί δέν παρουσιάζονται μεγάλες ἀλλαγές στή σύγκριση τῶν δύο Προγραμμάτων Σπουδῶν) καί, μάλιστα, τὰ περισσότερα, ὅπως μάς διαβεβαίωσαν οἱ Συντάκτες τοῦ νέου ΠΣ, ἀλλά καί ἐμεῖς διεπιστώσαμε μετά τήν ἀνάρτηση τῶν Φ. Μαθητοῦ στό διαδίκτυο, ἔχουν διορθωθεῖ, πολλά ἀπό αὐτά τὰ ὑλικά καί τὰ κείμενα ἔχουν ἀφαιρεθεῖ καί, μάλιστα, κατά τήν μαρτυρία τῶν Συντακτῶν, ἀρκετά νωρίς,

άμέσως σχεδόν μετά την αποστολή της από 28.9.2016 επιστολής του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ιερωνύμου προς τον Πρωθυπουργό, στην οποία αναφέρονται.

Επί της παρατηρήσεως της Ι. Συνόδου ότι «στό ΠΣ του Λυκείου πρέπει να είναι περισσότερο εμφανή τα στοιχεία που αφορούν στο πρόσωπο της Θεοτόκου και των Αγίων της Εκκλησίας, στην σημασία της Θείας Λατρείας, στον χαρακτήρα της προσευχής, της ορθόδοξης ανθρωπολογίας, ώστε να αποφευχθεί ή κατανόηση του μαθήματος ως Κοινωνικών Σπουδών ή Αγωγής του Πολίτη», επισημαίνουμε ότι φαίνεται να έγινε αποδεκτή, καθώς οι αναρτηθέντες στο διαδίκτυο Φάκελοι του Μαθητού περιέχουν πλούσιο υλικό κειμένων και φωτογραφιών από την ορθόδοξη παράδοση.

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

Θ.Ε. 1 ΑΝΘΡΩΠΟΣ / ΠΡΟΣΩΠΟ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ: Δίδεται στους μαθητές το τραγούδι "Ο Προσκυνητής" του Αλκίνοου Ιωαννίδη με κενά σε όρισμένους στίχους και ο μαθητής καλείται να βρει από πού λείπουν και να συμπληρώσει τις λέξεις: "ταξίδι-ψυχή μου-κάποιος-τάματα (2) - προσευχή - έρωτας - αγάπη".

Τό τραγούδι αυτό που γράφτηκε με αφορμή τό βιβλίο «ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΕΝΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ», δρᾷ ως έρέθισμα γιά τήν διαπραγμάτευση του θέματος, τό οποίο εξέλισσεται σταδιακά και καταλήγει στην αναζήτηση του αληθινού Θεού. Αποφασίστηκε από τον Διάλογο τό τραγούδι να παραμείνει (βλ και τον Φ.Μ., σελ. 10-11).

1.3 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ (3ο δίωρο)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ:

1. Επικοινωνία με τούς ανθρώπους; μέ τον Θεό;

Καί μέ τό Θεό και τούς ανθρώπους, ὅπως δηλώνεται ξεκάθαρα, τόσο στά Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα, ὅσο και στην Αξιολόγηση.

2. Τό εκπαιδευτικό υλικό παραθέτει πρὸς διδασκαλία καί μελέτη:

α) ἓνα ἰνδιάνικο παραδοσιακό παραμῦθι (Ο Άνεμος) γιά τόν "Άνεμο" πού ἀπήγαγε τήν ὁμορφη κόρη ἑνός ἰνδιάνου φύλαρχου **(ΚΑΤΑΡΓΗΘΗΚΕ)**,

β) τούς στίχους ἀπό τό τραγούδι "Ο Μπαγάσας" τοῦ Νικόλα Άσιμου (1997, "Ρέ μπαγάσα! Περνάς καλά ἐκεῖ πάνω..." **(ΚΑΤΑΡΓΗΘΗΚΕ)**,

γ) τούς στίχους ἀπό τό "Περιβόλι" (1966) **(ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΟΜΟΦΩΝΩΣ - στόν Φ.Μ. ὑπάρχει στην ὑποενότητα «Πέρασμα ἀπό τη φιλία και τη λαχτάρα συναναστροφής στη θρησκεία ως επικοινωνία με το ιερό», σ. 29)** καί τήν "Συννεφούλα" (1966) τοῦ Διον. Σαββόπουλου **(ΚΑΤΑΡΓΗΘΗΚΕ)**,

δ) τόν 61ο Ψαλμό **(ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΟΜΟΦΩΝΩΣ - στον Φ.Μ. ὑπάρχει στην ὑποενότητα «Πέρασμα ἀπό τη φιλία και τη λαχτάρα συναναστροφής στη θρησκεία ως επικοινωνία με το ιερό», σ. 30)**,

ε) στίχους ἀπό τό τραγούδι "Umbrella" (2007) τῆς Rihanna, **(ΚΑΤΑΡΓΗΘΗΚΕ)**,

στ) κείμενα για τον "Θεϊο Έρωτα" και την "Προσευχή", (ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΝ ΟΜΟΦΩΝΩΣ - στόν Φ.Μ. υπάρχει στην ύποενότητα «Η προσευχή, η λατρεία, η θεογνωσία και η θεολογία ως επικοινωνία στις χριστιανικές θρησκευτικές παραδόσεις», σ. 31),

ζ) κείμενο του Ισπανού Αγίου της Ρ/καθολικής Εκκλησίας Ιωάννου του Σταυρού, (ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΟΜΟΦΩΝΩΣ - στόν Φ.Μ. υπάρχει στην ύποενότητα «Η προσευχή, η λατρεία, η θεογνωσία και η θεολογία ως επικοινωνία στις χριστιανικές θρησκευτικές παραδόσεις», σ. 32-33),

η) τούς στίχους από το τραγούδι "Δίψα" (2003) του Νίκου Πορτοκάλογλου ("Δέν είν' ή Κίρκη, ή μάγισσα, σου σέξ ή θεά, ή Καλυψώ, ή Ναυσικά μέ τοῦ μπαμπά τά λεφτά ...") (ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΟΜΟΦΩΝΩΣ - στόν Φ.Μ. υπάρχει στην ύποενότητα «Η προσευχή, η λατρεία, η θεογνωσία και η θεολογία ως επικοινωνία στις χριστιανικές θρησκευτικές παραδόσεις», σ. 32-36) και

θ) άμέσως μετά ακολουθεί απόσπασμα από την "Επί του Όρους Όμιλία" (Ματθ. κεφ. 5 - 7) (ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΟΜΟΦΩΝΩΣ άφού είναι σέ άλλη ένότητα μέ τίτλο «Τρόπος ουσιαστικής επικοινωνίας: αναζητώντας ένα πρότυπο» - στόν Φ.Μ. παρουσιάζεται στίς σελ. 37-38).

Προφανώς, μόνο εάν ύποβαθμισθεί ή βαθιά θεολογική και ανθρωπολογική διάσταση της "Επί του Όρους όμιλίας" μπορεί νά συνδεθεί μέ τούς στίχους τών παραπάνω τραγουδιών. Τό εκπαιδευτικό ύλικό δίνει τροφή για σκέψη πάνω σέ έννοιες, όπως ή "έπικοινωνία", πού έχουν, πλην άλλων και θρησκευτική σημασία, προσπαθώντας όμως νά προβληματίσει γι' αυτές μέ τά έργαλεία της ψυχολογίας ή της μουσικής κ.λπ. αλλά πάντως όχι ως κύριο αντικείμενο θεολογικού προβληματισμού.

Όλο τό παραπάνω ύλικό δέν συνδέεται άμεσα μέ την «Επί του Όρους όμιλία», αλλά μέ σταδιακό τρόπο ό μαθητής οδηγείται στην ανάπτυξη της έπικοινωνίας μέ τό Θεό, μέσα από τό πέραςμα από τή φιλία και τή λαχτάρα συναναστροφής, στή θρησκεία ως έπικοινωνία μέ τό ιερό και, τελικά, σέ ένα τρόπο ουσιαστικής έπικοινωνίας, μέσα από την αναζήτηση ενός προτύπου σάν αυτό της Έπί του Όρους Όμιλίας (στους Φ.Μ., σελ. 27-39).

4.1 ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ (1° δώρο)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ: Τό κεντρικό ζήτημα της έλευθερίας και του άντεξουσίου του ανθρώπου, στό όποιο έχει συνεισφέρει τόσες πολλές και κεφαλαιώδεις προτάσεις ή όρθόδοξη πατερική και έν γένει θεολογική γραμματεία περιορίζεται σέ εκπαιδευτικό ύλικό μέ πατερικά κείμενα μόλις 1 σελίδας και έμπλέκεται μέ άσχετα πρόσ την όρθόδοξη όπτική, δοκίμια για τούς φυλακισμένους, στίχους από έλληνικό παραδοσιακό τραγούδι για την φυλακή, στίχους για την "Έξοδο" τών Έβραίων, από ξένα τραγούδια (spirituals, όπως τό "Go Down Moses" του Louis Armstrong κ.λπ.). Είναι σαφές και έδώ πού πέφτει τό κέντρο βάρους: ή βασική θέαση του ζητήματος της έλευθερίας μέ άφετηρία την κοσμική όπτική διαφόρων τεχνών και έπιστημών (πολιτική, κοινωνιολογία κ.λπ.) στην όποία άπλως συνεισφέρει και συμβάλλει ή θεολογική προσέγγιση.

Ἡ πρότασις ἔγινε δεκτὴ καὶ τό ὑλικό ἔχει τροποποιηθεῖ, σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μακαριωτάτου ἀπό 28.9.2016, ἡ ὁποία ἐλήφθη σοβαρότατα ὑπ' ὄψιν τῶν συντακτῶν τῶν ΠΣ, ἐνῶ καί στόν Φ. Μαθητοῦ, στίς σ. 161-163 παρουσιάζονται πλούσια κείμενα ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, ἀλλά καί ἀπό τήν ἐκκλησιαστική γραμματεία περί τῆς ἔννοιας τῆς ἐλευθερίας, τοῦ αὐτεξουσίου κ.λπ.

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΘΕ 1: ΘΕΟΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ Ι. ΣΥΝΟΛΟΥ: *Αὐτοαποκάλυψη τοῦ Θεοῦ δέν ἀναφέρεται πούθενά.*

Στήν παραπάνω στήλη Μέθοδος-Δραστηριότητες τοῦ ΠΣ φαίνεται ξεκάθαρα, ὅτι δέν ὑποτιμᾶται καθόλου ἡ αὐτοαποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ καί στά παρατιθέμενα κείμενα καί στίς Εἰκόνες πού ὑπάρχουν στόν Φάκελο Μαθητοῦ (σελ. 10-16) παρουσιάζεται ἡ αὐτοαποκάλυψη τοῦ Θεοῦ καί, μάλιστα, φαίνεται καί ἡ διαφορά μέ ἄλλες θρησκείες.

1.2 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ (2^ο δίωρο)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ Ι. ΣΥΝΟΛΟΥ: *Ἀντιλήψεις γιά τή Δημιουργία καί τήν προέλευση τοῦ κόσμου στίς Θρησκείες (στον Χριστιανισμό καί στίς Θρησκείες).*

Στήν στήλη Ἀξιολόγηση τοῦ Προγράμματος Σπουδῶν παρουσιάζεται ξεκάθαρα ἡ ὀρθόδοξη χριστιανική διδασκαλία, ἀλλά καί στόν Φ. Μαθητοῦ, στίς σελ. 17, 18 καί 19 παρουσιάζεται ἡ σχετική βιβλική διήγηση τῆς Γενέσεως καί στίς σελ. 21, 22 καί 23 ἡ ὀρθόδοξη χριστιανική ἀντίληψη περί τῆς Δημιουργίας μέσα ἀπό τήν ἐκκλησιαστική γραμματεία.

2.3 ΠΑΡΑΔΟΣΗ (3^ο δίωρο)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ Ι. ΣΥΝΟΛΟΥ: *Ποιά Παράδοση;*

Ἡ παράδοση ὀριοθετεῖται στή ζωή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στόν Τόπο μας καί ἐπὶ πλέον ἀναφέρεται στήν σημασία αὐτῆς τῆς παράδοσης στήν θεολογία καί τήν ἐκκλησιαστική ζωή. Στόν Φ. Μαθητοῦ καί στήν σελ. 60 ὑπάρχει ἐκτενής ἀναφορά στήν Χριστιανική Παράδοση, τήν Θεία Λατρεία κ.λπ.

3.2 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ (2^ο δίωρο)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ Ι. ΣΥΝΟΛΟΥ:

α) *Ποιά εἶναι τά στερεότυπα καί οἱ προκαταλήψεις;*

π.χ. οἱ γυναῖκες κατώτερες ἀπό τοὺς ἄνδρες, στερεότυπα φυλῆς, θρησκευματος κ.λπ. Σέ ὅλα αὐτά παρουσιάζεται ἡ θεολογική θέση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας (Φ.Μ. σελ. 87).

β) *Δίνονται στόν μαθητή ὡς ἀφορμές γιά προβληματισμό γύρω ἀπό τήν ἔννοια "Στερεότυπα" διάφορες φωτογραφίες, τῆς μουσουλμάνας μαθήτριας μέ μανδήλα σέ ἐλληνική παρέλαση, ἀπό κατάστημα μουσουλμάνου ἰδιοκτήτη μέ ἀραβική ἐπιγραφή στό κέντρο τῆς Ἀθήνας, ἡ φετινὴ φωτογραφία τῆς Αἰγύπτιας ἀθλήτριας καί τῆς Γερμανίδας ἀθλήτριας ἀπό ἀγῶνα μπίτς βόλεϊ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τοῦ Ρίο. Εἶναι ἐνδεικτικὴ καί ἐδῶ ἡ ἐξαλλαγή τοῦ μαθήματος μέ ἐπικέντρο τήν*

κοινωνιολογία της θρησκείας, την εθνολογία, την πολιτική έπιστήμη και όχι τόν θεολογικό προβληματισμό πάνω στις διαθρησκευτικές ή εθνολογικές διαφορές.

Τά παραπάνω παραδείγματα έχουν καταργηθεί από τόν Φάκελο Μαθητοῦ, έκτός από αυτό της Αιγύπτιας άθλήτριας, τό όποιο, όμως, έχει μεταφερθεί στην επόμενη ενότητα (3.3) πού άφορα στην πολυπολιτισμικότητα (Φ.Μ. σελ. 94).

3.4 ΔΙΑΛΟΓΟΣ (4° δίωρο)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ:

Α) Στο πλαίσιο νοηματοδοτήσεως της έννοιας "Διάλογος" δίδεται μία γελοιογραφία του Economist για τούς θρησκευτικούς πολέμους: ένα πεδίο μάχης γεμάτο έρείπια και νεκρούς, ένας έπιζών αναφέρει "Όλα ξεκίνησαν μέ μία διαφωνία ποιανού ό θεός ήταν πιο εϊρηνικός, καλοσυνάτος και συγχωρητικός". Πρόκειται για αντιθρησκευτικά έρεθίσματα πού υποβάλλουν στον μαθητή στό πλαίσιο ενός μαθήματος θρησκευτικής άγωγής, την άποδοχή της ιδέας ότι οί θρησκείες είναι υπαίτιες για την βία στον κόσμο και ότι ή ισχυρή πίστη, οδηγεί σε μισαλλοδοξία. Αύτή είναι ή θέση του επίσημου σχολείου στό πλαίσιο του μαθήματος των Θρησκευτικών; Καί έν πάση περιπτώσει, μήπως αυτό είναι τό αντικείμενο άνάλυσης της κοινωνιολογίας των θρησκειών ή του μαθήματος της άγωγής του πολίτη;

Η πρόταση έγινε άποδεκτή και ή γελοιογραφία έχει άφαιρεθεί.

Β) Κατά την νοηματοδότηση της έννοιας "Διάλογος", παρατίθεται και ή εξιστόρηση του Σχίσματος Δυτικής Έκκλησίας και Ανατολικής Έκκλησίας του Χριστού. Η εξιστόρηση αύτή στό πλαίσιο της έννοιας "Διάλογος", βγάζει τό σύνθετο πρόβλημα του Σχίσματος από την άνάλυση της θεολογικής διαφοράς των δύο Έκκλησιών, και τό αντιμετωπίζει άπλως ως ένα πρόβλημα έλλειψης "Διαλόγου" μέ κοσμικά κριτήρια κοινωνικής και ήθικης άνάλυσης».

Δέν υπάρχει καμία υποτίμηση των θεολογικών διαφορών, ούτε υποστηρίζεται ότι τό Σχίσμα υπήρξε συνέπεια έλλειψης διαλόγου. Τονίζεται, όμως, ή σημασία του θεολογικού διαλόγου για την υπέρβαση των θεολογικών διαφορών πού είναι δεδομένο ότι υπάρχουν (Φ.Μ., σελ. 101-106)

4.3 ΕΚΦΡΑΣΗ (3° δίωρο)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ: Πώς θά αντιμετωπίσω ως χριστιανός τό Ίσλάμ; Κάνουμε κριτική Θρησκειών ή επί ίσοις όροις Θρησκειολογία;

Η παρατήρηση έγινε άποδεκτή διότι δέν υπάρχει καμία άναφορά στό Ίσλάμ (Φ.Μ., σελ. 129-136).

Σημειώνω ότι μέ όλες τις παραπάνω αλλαγές, συνεφώνησε και ή Έκκλησία της Κρήτης, ή όποία συμμετείχε εις τόν διάλογον, διά του εκπροσώπου Αύτης, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Άρκαλοχωρίου κ. Ανδρέου, ό όποιος, μάλιστα, κατά την τελευταία συνάντηση του διαλόγου «τόνισε ότι όλοι και ό ίδιος ως εκπρόσωπος της Έκκλησίας Κρήτης προσήλθαν στον διάλογο μέ τις καλύτερες προθέσεις, μέ προτάσεις και μέ διάθεση καλοπροαίρετη και έποικοδομητική. Χαρακτήρισε σημαντική την συνεργασία πού άναπτύχθηκε, κατά την όποία στην

ἀρχή ὑπῆρξε ἀρκετή θεωρητικολογία, ὅμως στήν πράξη ἀποκαλύφθηκε, κατά τήν προσωπική του ἄποψη, ἡ ἀξία τοῦ νέου ΠΣ στούς Φακέλους Ὑλικοῦ τοῦ μαθήματος, πού ὁ ἴδιος μόνος εἶδε. Συνέχισε λέγοντας ὅτι, ἂν καί ἤλθε μέ περίσκεψη, φεύγει πολύ ἀναπαυμένος καί αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά συγχαρεῖ τούς συντάκτες τῶν νέων ΠΣ γιά τήν ἐξαιρετική ἐργασία πού ἐπετέλεσαν καί τούς κάλεσε νά ἀξιοποιήσουν καί τίς κριτικές πού δέχθηκαν, ἀφοῦ ἡ ὠραιότητα φανερώνεται στήν ποικιλομορφία καί στόν σεβασμό στήν ἄλλη ἄποψη. Κλείνοντας δέ τόν διάλογο, ἐκ μέρους του, ἀναφώνησε “Δόξα τῷ Θεῷ”».

Τώρα ἐπιθυμῶ καταληκτικά νά σημειώσω μερικές σκέψεις μου· Δεχθῆτε παρακαλῶ αὐτές, μέ χριστιανική συγκαταβατικότητα.

«Τό Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν, ἀπό ἄποψη ἐπιστημονική, δέν μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι εἶναι θρησκευολογικό, οὔτε ὅτι ἀκολουθεῖ τήν λεγόμενη φαινομενολογική προσέγγιση. Μέ τήν Φ.Π. ἐπιδιώκεται νά τονιστεῖ ἡ σημασία πού μπορεῖ νά ἔχει τό θρησκευτικό φαινόμενο γενικότερα (καί ὄχι μέ τήν συγκεκριμένη θρησκεία) γιά τόν πολιτισμό καί τόν ἄνθρωπο» (Στοιγιαννίδης). Τόν οὐσιαστικότερο ρόλο γιά τήν ἐπιτυχία τόν ἔχει ὁ ἐμπνευσμένος διδάσκων. Ἐάν αὐτό ἰσχύει, τότε τό ὁποιοδήποτε Πρόγραμμα Σπουδῶν μπορεῖ εὐκολά νά ἀποδομηθεῖ ὡς πρὸς τήν φιλοσοφία του. Στό Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν δύναται νά ἰσχύσει αὐτό.

Ὁ διδάσκων θά κάνει ὥστε τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν νά γίνει ἓνα ἐξαιρετικά σπουδαῖο μάθημα, πού μπορεῖ νά δώσει ἀπαντήσεις ἀπέναντι σέ κρίσιμα ὑπαρξιακά ζητήματα, ὅπως ὁ θάνατος, ἡ ζωή, ἡ εὐτυχία, ὁ πόνος, ἡ ὑπαρξη ἢ ἡ ἀνυπαρξία τοῦ Θεοῦ, ἡ κοινωνική ἀδικία, οἱ πάσης φύσεως ἀνισότητες, ἡ διατήρηση καί διάσωση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος κ.ἄ. καί νά καταδείξει τήν τεράστια συμβολή τῆς θρησκείας στό πνεῦμα, στήν τέχνη καί στόν πολιτισμό. Ἐτσι τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καλλιιεργεῖ στούς μαθητές μιὰ κουλτούρα διαλόγου μέ τά ἐρωτήματα αὐτά. Ἡ πεμπτοσύνη τῆς προσφορᾶς του βρίσκεται στό ὅτι πραγματεύεται θέματα πού σχετίζονται μέ τό νόημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης.

- Ἐδοκίμασα βαθειά ἐκπληξη ὅταν στά ἀρχεῖα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, βρήκαμε τά βιβλία τοῦ 2006, μέ τίς παρατηρήσεις τῆς τότε Συνόδου, οἱ ὁποῖες ἀποτυπώθηκαν καί σέ ἐπιστολή πρὸς τήν τότε Ὑπουργό Παιδείας καί σᾶς διαβεβαιῶ πῶς αἰσθάνομαι ἀπογοητευμένος ἀπό ἐκείνους πού τολμοῦν καί ἐπιμένουν στήν ἐπαναφορά των.

- Ὁ διάλογος μέ τό διαφορετικό δέν μπορεῖ νά ἀπουσιάζει ἀπό τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν σέ μιὰ κοινωνία πού βιώνει τόν πλουραλισμό μέσα ἀπό τόν κόσμο τῆς πληροφορικῆς.

Ἐτσι τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ἂν ἐπιδιώκει νά εἶναι ἓνα μάθημα ὑποχρεωτικό γιά ὅλους, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις,

τότε δέν ἔχει τήν πολυτέλεια νά πραγματεύεται θέματα μόνο μέσα ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία· κρίνεται ἀναγκαία ἡ ἀναφορά σέ σύγχρονα μεγάλα θρησκευματα, ὄχι ὅμως νά ἀξιοποιήσει τήν διδασκαλία τους ὡς ἐρμηνευτικό πλαίσιο, ἀλλά γιά νά δώσει στόν μαθητή τήν εὐκαιρία νά ἀντιληφθεῖ ὅτι τό θρησκευτικό φαινόμενο βιώνεται ποικιλοτρόπως καί ὅτι τό νόημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς μπορεῖ νά ἐρμηνεύεται μέσα ἀπό πολλές διαφορετικές καί ἀντικρουόμενες ὀπτικές γωνίες. Ἔτσι τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καθίσταται μάθημα πού καταφάσκει στόν διάλογο καί στήν ἀναγνώριση τῆς θρησκευτικῆς ἐτερότητας.

Ἐξ ἄλλου, σέ μιά κοινωνία ἐτερότητας καλεῖται νά ζήσει ὁ μελλοντικός πολίτης καί σέ μιά κοινωνία ἐτερότητας καλεῖται νά καλλιεργήσει τή θρησκευτική του συνείδηση. (Ἐδῶ ἀποκλείονται οἱ φανατισμοί, φονταμενταλισμοί, μισαλλοδοξίες κ.τ.ό.).

- Τό πρόβλημά μας σήμερα εἶναι ὅτι ἔχουμε χάσει τή «διανόηση» (Πανεπιστήμια, Λογοτεχνία, Καλλιτεχνικός χώρος, Ἐκπαίδευση).

Χρειαζόμαστε αὐτούς πού θά διαλεχθοῦν μέ τήν ἐποχή μας, καί θά ἀναδείξουν τήν μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου, καί τότε πολλοί ἄθεοι θά γίνουν ἔνθεοι. Ὅταν μιᾶμε γιά ἓναν Θεόν πού προσβάλλεται ἀπό τίς ἁμαρτίες μας σάν τοῦς θεοῦς τοῦ δωδεκαθέου, τότε αὐτόν τόν Θεόν σᾶς ὁμολογῶ δέν τόν θέλω, δέν τόν ἔχω ἀνάγκη.

- Σήμερα φτάσαμε σέ μιά κοινωνία ἡ ὁποία εἶναι πάρα πολύ διαφορετική. Ἐχει ἐντελῶς ἄλλη εἰκόνα. Ἔτσι, π.χ. ἔχει φύγει ἡ ὀνοματοδοσία ἀπό τό Βάπτισμα, ὁ ἐκκλησιαστικός Γάμος ἔχει ἐν πολλοῖς ἀντικατασταθεῖ ἀπό τίς ποικίλες συμβιώσεις. Ἡγέτες ἀρνοῦνται νά ὀρκισθοῦν στό Εὐαγγέλιο, ὁ ἠλεκτρονικός ἄνθρωπος εἶναι παρών, οἱ μεταναστεύσεις τρομακτικές, πραγματική μάχη καί ἀναμέτρηση μέ τήν Ἱστορία.

Σᾶς παρακαλῶ, ἐδῶ πρέπει ἔνδακρεις νά ἀναρωτηθοῦμε τίς πταίει;

- Συγχωρέστε μου καί κάτι τελευταῖο.

Νομίζω ὅτι ἀπό τό 1980 καί ἐντεῦθεν τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν τελεῖ ὑπό διαρκή ἀμφισβήτηση. Καί διερωτῶμαι δύο τινά·

α) Πῶς εἶναι δυνατόν σέ μιά κοινωνία μέ τόσο πλούσια πολιτισμική καί θρησκευτική παράδοση νά προκύπτει κατὰ καιρούς ἔντονος προβληματισμός, ἐνστάσεις, ἐντάσεις, ἐρωτήματα, ἀμφισβητήσεις κ.λ.π. σχετικά μέ τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν;

Ἡ ἀπάντηση δέν εἶναι εὐκόλη. Ψάχνουμε νά βροῦμε τήν ταυτότητά μας. Ἐρίζουμε, συγκρουόμαστε καί ἀποτελεσμα μὴδέν.

β) Μήπως τό πρόβλημα εἶναι ὅτι ὡς Ἐκκλησία καί Ἱεραρχία, ἐδῶ καί τόσες δεκαετίες δέν ἔχουμε θεολογικόν λόγον; Ἡ θεολογία ἀπουσιάζει ἀπ' τήν ποιμαντική μας, τά κηρύγματά μας, τήν καθημερινή ζωή τῆς Ἐκκλησίας.

- Δέν πείσαμε ἀκόμη γιά τήν καθολική μορφωτική ἀξία τοῦ μαθήματος. Δέν ἀμφισβητεῖται μέ ἄλλα λόγια ὁ τρόπος διδασκαλίας του, τά μοντέλα διδασκαλίας, τά ἐν χρήσει ἐγχειρίδια, τό Πρόγραμμα Σπουδῶν, ἢ ἄλλα ζητήματα, ἀλλά ἡ ἴδια ἡ δυνατότητά του νά ἐκπαιδεύσει τοὺς μαθητές.

Καί δέν θά μπορέσουμε ποτέ νά ἀντιμετωπίσουμε ἀποτελεσματικά τήν παρατεταμένη κρίση, ἂν δέν ξεκινήσουμε ἀπό τή διαπίστωση ὅτι ἡ ἐλληνική κοινωνία, στή συντριπτική της πλειοψηφία. δέν δέχεται τήν πνευματική ἀξία τοῦ μαθήματος, δηλαδή τό λόγο ὑπαρξης τοῦ μαθήματος στά Προγράμματα Σπουδῶν τοῦ Σχολείου, καί δέν τοὺς ἐνδιαφέρουν διόλου τεχνικά ζητήματα καί ἐπὶ πλέον, ἡ κρίση αὐτή ἀντανακλᾷ μιὰ βαθύτερη κρίση πού ἀφορᾷ τή θέση καί τό ρόλο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μέσα στήν ἐλληνική κοινωνία.

- Τό ὅλο θέμα μέ τό ΜτΘ, τό ὁποῖον μᾶς ἐταλάνισε τόσα χρόνια, γιατί δέν εἶναι σημερινό, πρέπει νά μᾶς προβληματίσει. Ἀναδείχθηκε σέ ἓνα «ἐμβληματικό» πρόβλημα πού ἀναδεικνύει πολλές ἀπό τίς παθογένειές μας καί σκεπτικισμό γύρω ἀπό τίς στρατηγικές μας.

Θά συνεχίσουμε μέ ἓνα μοντέλο διοικήσεως τοῦ 1969 καί μέ Κανονισμούς ἐργασιῶν τῶν δύο Σωμάτων (Δ.Ι.Σ. & Ι.Σ.Ι.) τοῦ 1977;

Νομίζω τέτοια θέματα δοκιμάζουν τίς ἀντοχές μας, τήν ἐνότητά μας, καί δέν εἶναι δυνατόν νά διαπραγματευόμεθα 80 ἄνθρωποι -ἔστω ἅγιοι- σέ κοινή συνεδρίαση, χωρίς νά γνωρίζουμε σέ βάθος τό ἐπιστημονικό καί ἱστορικό τοῦ θέματος, καί νά γινόμαστε ὄργανα ὁμάδων καί συντεχνιακῶν συμφερόντων (ἀκολουθεῖ ἡ Ἐκκλησιαστική Ἐκπαίδευση καί βλέπετε, γράφουν, σκέπτονται οἱ ἐκπαιδευτικοί πού διακονοῦν ἐκεῖ, σάν νά εἶναι δική τους ὑπόθεση καί ἀγνοοῦν παντελῶς τήν Ἐκκλησία).

Χρειάζεται σέ κάθε θέμα μιὰ συγκεκριμένη ἐπιστημονική ἐπιτροπή, μέ τοὺς κορυφαίους ἐκ τῶν εἰδημόνων ἐκάστοτε, χριστιανούς ἐπιστήμονες.

Ἐδῶ φαίνεται καθαρά πιά, ὅτι οἱ Συνοδικές Ἐπιτροπές, ὅπως συγκροτοῦνται καί λειτουργοῦν, εἶναι πλέον ξεπερασμένες.

- Ὡσαύτως πρέπει μέ συντριβή νά ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀκόμη καί τό «Κατηχητικό» τῆς ἐνορίας τό ἀπωθοῦν τά παιδιά, διότι διαιωνίζει πολλές φορές ἰδεολογήματα νεκρά προτεσταντικῆς ἠθικολογίας καί τῆς ὀρθολογικῆς «ἀπολογητικῆς». Ὅπως ἐπίσης ὅτι καί τό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν στά σχολεῖα μας, χρόνια τώρα εἶναι μιὰ βαθμολογούμενη «πληροφόρηση» ἄσχετη μέ τή δίψα τοῦ ἀνθρώπου γιά ψηλαφητή ἀλήθεια καί ψηλαφητή χαρά ζωῆς.

- Καί μή ξεχνοῦμε ὅτι σχεδόν κανεῖς δέν γίνεται χριστιανός μέσα στήν αἴθουσα διδασκαλίας. Ἡ χριστιανική ζωὴ γεννιέται ἄλλοῦ καί ἄλλιῶς. Ὁ γενέθλιος τόπος εἶναι κατεξοχήν τό πατρικό σπίτι καί ὁ τρόπος γέννησής της δέν εἶναι βέβαια ἡ διδασκαλία, ἀλλά ἡ προσχώρηση ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, σέ ἓναν τρόπο ἢ σέ μιὰ στάση ζωῆς.

Βλέπει τό μικρό παιδί τούς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ του, πατέρα, μάνα γιαγιά, παπποῦ νά κάνουν τό σταυρό τους πρὶν φᾶνε, νά νηστεύουν, νά ἀνάβουν τό καντήλι καί κυρίως τούς βλέπουν νά ἐκκλησιάζονται διότι τελικά ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ἐκκλησία περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία, προχωρεῖ σ' αὐτόν τόν κόσμον διὰ τῆς μιμήσεως καί πάντως ἡ πίστη αὐτὴ δέν πρόκειται νά γεννηθεῖ μέσα ἀπὸ τὰ σχολικά ἐγχειρίδια.

Μακαριώτατε,

Ἅγιοι Ἀδελφοί,

Νομίζω ὅτι σκέπτεσθε σέ ποιά δεινὴ θέσῃ εὐρισκόμεθα, καί ὅτι ἐξάπαντος δέν πταίουν μόνον οἱ ἄλλοι, καί ἴσως καθόλου οἱ ἄλλοι.

Ἔχομεν χρειᾶν δουλειᾶς πολλῆς καί μετανοίας καθημερινῆς.

Νά τελειώσω ὅμως μέ τό ἐξῆς·

Μιά καί νηστεύουμε γιά νά ἐορτάσουμε τούς ἁγίους Ἀποστόλους, μάλιστα τούς κορυφαίους Πέτρον καί Παῦλον, ἅς θυμηθοῦμε τό συμβάν ἐν Κορίνθῳ: «ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν (τῶν Ἰουδαίων) καί βλασφημούντων ἐκτιναζάμενος τὰ ἱμάτια εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν· καθαρὸς ἐγώ· ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι. καί μεταβὰς ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς ὀνόματι Ἰούστου, σεβομένου τὸν Θεόν, οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ. Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καί πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπίστευον καί ἐβαπτίζοντο. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος δι' ὀράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ· Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσης, διότι ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοι τοῦ κακῶσαι σε, διότι λαὸς ἐστὶ μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ» (Πραξ. 18,6-10). Γιατί ὄχι καὶ σήμερα;

Γιά νά πεῖ ὁ Ἀπ. Παῦλος κατόπιν πρὸς Ἐφεσίους (1,19-21): «...καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ». Πρόκειται γιά μία ἐνέργεια πού ἤδη ἔχει διαχυθεῖ καί δρᾷ στὴν παγκόσμια ἱστορία. Διότι ὁ Ἀναστάς Χριστὸς εἶναι πλέον «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι»·

Στηριγμένος ἀκράδαντα σ' αὐτὴ τὴν ἀλήθεια βρίσκεται ὁ πυρήνας τῆς ἐλπίδος μας.

Ἡ χριστιανικὴ ἐλπίδα ἀποκαλύπτει συνεχῶς δυνατότητες ἀπρόσιτες στὴν ἀπλὴ λογικὴ καὶ ἐμπειρία. Μέσα στὰ ἀδιέξοδα, τίς δοκιμασίες καὶ τίς θλίψεις, οἱ πιστοὶ ὄχι μόνον τολμοῦμε νά ἐλπίζουμε, «ἀλλὰ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει [Ρωμ 5, 3-5]» (Ἀναστασίου, Ἐγρήγορη, σ. 191).

Εὐχαριστοῦμε τὴν σεπτὴν Ἱεραρχίαν διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην Τῆς πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, Ἀρχιερεῖς καὶ λαϊκοὺς καὶ διὰ τὴν τιμητικὴν, ἀλλὰ καὶ εὐθυνοφόρον, ἀνάθεσιν τοῦ διεξαχθέντος διαλόγου.

Τοῦτο ἀποτελεῖ πιά ἓνα κεκτημένο διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας. Ἡ ὅλη στρατηγικὴ μας ἦταν ὄχι ἡ σύγκρουσις, ἀλλὰ ἡ κατάθεσις τῆς μαρτυρίας μας καὶ τοῦ ποιμαντικοῦ πόνου μας πρὸς ὄφελος τῆς νεολαίας τῆς Πατρίδος μας. Μία προσπάθεια νὰ πείσουμε, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τό Παύλειον· «*Ὡς σοφία περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἕξω... ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι*» (Κολ. 4,5-6).

Χρειάζεται δέ προσοχή, ὥστε νὰ μὴν παρασυρόμεθα ἀπὸ δημοσιογραφικά κείμενα, ἔντυπα καὶ ἠλεκτρονικά, ὑποκινούμενα ὑπὸ ἀμφιβόλου ποιότητος ἐλατήρια, συντεχνιακῶν καὶ κομματικῶν συμφερόντων, στερουμένων ἐπιστημονικῆς ἐπάρκειας. Ἄς μὴ λησμονοῦμε τὴν δυνατότητα πού μᾶς παρέχεται, πλέον, ὥστε νὰ παρέμβουμε εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν τελικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μαθητάς.

Τέλος, θέλω νὰ κάνω τιμητικὴ καὶ εὐγνώμονα ἀναφορὰν εἰς τοὺς δύο ἀγαπητοὺς μου ἀδελφούς Ἀρχιερεῖς, Μεσογαίας κ. Νικόλαον καὶ Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομον, διὰ τὴν καθοριστικὴ συμβολὴν των καθὼς καὶ εἰς τοὺς εἰδήμονες-συμβούλους τῆς Ἐπιτροπῆς μας κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Διαλόγου· π. Βασίλειον Καλλιακμάνην - Καθηγητὴν τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, κ. Κωνσταντῖνον Κορναράκη - Ἀναπληρωτὴν Καθηγητὴν τοῦ Τμήματος Θεολογίας ΕΚΠΑ, κ. Ἀθανάσιον Στογιαννίδην - Ἐπίκουρον Καθηγητὴν τοῦ Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ, κ. Στυλιανόν Τσιπούρα - Σχολικόν Σύμβουλον Α' Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Θεσσαλονίκης καὶ κ. Κωνσταντῖνον Πρέντον - Διδάσκαλον Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ Δρ Θεολογίας, καὶ παρακαλῶ νὰ ἐκφρασθεῖ αὐτὴ ἡ εὐχαριστία ἐγγράφως ὑπὸ τῆς Δ.Ι.Σ., ὅπως νὰ ὑπογραμμίσω καὶ τὴν ὀλοπρόθυμον ὑποστήριξιν εἰς τό ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Γραμματέως αὐτῆς π. Φιλοθέου Θεοχάρη.

Σᾶς εὐχαριστῶ.

†ὁ Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης Ἐφραίμ